

Critic și istoric literar, poet, publicist, Ștefan Ion Ghilimescu s-a născut la 16 martie 1947 în comuna Costeștii din Vale, regiunea București, unde și-a petrecut în mare parte copilăria și... adolescența. În urma persecuțiilor la care a fost supus tatăl său, fost secretar particular al lui Nichifor Crainic, a urmat mai întâi cursurile Institutului Pedagogic din Baia Mare, apoi Facultatea de Filologie a Universității din București, absolvită în 1974. Debutat publicistic de către rafinatul poet și traducător G. Georgescu într-un ziar regional (1967), cu o cronică la volumul de poezii „*Inima omenească*” de Mihail Celarianu. Premiat de Laurențiu Ulici în cadrul concursului de interpretare literară „Poemul comentat”, Ștefan Ion Ghilimescu a colaborat înainte de 1989 (exclusiv, în domeniul cronicii de carte) la *Viața Românească*, *Luceafărul*, *Ramuri*, *Astra*, *Contemporanul*, *Argeș*... A refuzat deliberat în vremea comunismului să-și strângă cronicile în pagini de carte, prezent editorial în viața literară de-abia în 1997 cu *Figuri ale romanului* (cu o recomandare pe ultima copertă semnată de Alexandru George). Printre altele, a mai publicat: 1998, *Figuri ale imaginarului poetic*; 2000, *Proximitatea lui Eminescu și Dinastia de cărturari a Ciorăneștilor*; 2003, *Convorbiri deschise*; 2005, *Tranziția politică. Politica tranziției*; 2006, *Conexiuni și interferențe culturale târgoviștene*; 2007, *Din condici și carnete*; 2008, *România exilată: George și Alexandru Ciorănescu*; 2011, *Mărturisiri și judecăți plurative*; 2012, *Citind. Rescriind*; 2013, *Vederi și atitudini critice*; 2017, *Ochiul lentilei. Critice*. Din 1990 și până în 2011, scriitorul a lucrat într-un departament al Ministerului Culturii, fiind, în paralel, între 1992 și 2000, profesor asociat pe o catedră de estetică și literatură universală la Universitatea de stat din Târgoviște. În 1991-'92, Ștefan Ion Ghilimescu a fost desemnat de Marin Sorescu bursier al Premiului Herder.

Ștefan Ion Ghilimescu

SEDUCȚIA CLASICILOR

LIMES
2018

Motto:

„...Nu mă tem să afirm că dintre toate plăcerile sortite omului pe pământ studiul literelor este nu numai cea mai nobilă, dar și cea mai durabilă, cea mai suavă, cea mai constantă...”

(Petrarca)

„Seduția nu are ca miză atât dorința, cât este un joc cu dorința. Nu o neagă și nici nu este opusul ei, dar o pune în joc.”

(Baudrillard)

SUMAR

OVIDIU, primul poet al ținuturilor sarmate.....	9
AULUS GELLIUS, filologice și nu numai.....	14
DANTE ALIGHIERI 750.....	25
Comedia Franceză și botforii lui MOLIÈRE.....	33
Maimuța lui VOLTAIRE și critica literară.....	41
Aniversare D'ANNUNZIO.....	47
GUSTAVE FLAUBERT azi.....	58
KATHERINE MANSFIELD.	
Vremea liliacului și a trandafirilor a trecut.....	64
Miresmele poeziei ANNEI DE NOAILLES.....	71
A fost iubit sau nu STENDHAL?.....	80
MAUPASSANT și falsul jurnal al Herminei Lecomte du Noüy ținut de un scriitor român.....	87
Povești uitate despre viața lui ALEXANDRE DUMAS-tatăl.....	97
JUAN VALERA, LUCIA PALLADI și ALEXANDRU BUSUIOCEANU	106
VIRGINIA WOOLF. Cuibul împletit al Jurnalului.....	114
OVIDIU și VALÉRY despre condiția poeziei.....	126
ANTOANETA BODISCO. Exilul și iubirea.....	131
VALERYANUM.....	139
MARQUEZ și povestitul ca temă a vieții.....	147
Papagali, artă și minciuni.....	155
MODIANO, miza în literatură și Premiul Nobel.....	163
HOUELLEBECQ. Strategiile personajului cu același nume.....	171
HERTA MÜLLER – Nobelul pentru literatură în 2009.....	176

OVIDIU, primul poet al ținuturilor sarmate

„Eu, cel ce-am fost pe vremuri poetul iscusit
Eu, cel ce-ti stau în față și versuri îți recit,
Eu, ce-am cântat iubirea bogată-n gingășii,
Viitorime, află, e vremea să mă știi..”

Publius Ovidius Nasso
(trad. Eusebiu Camilar.)

Lângă portul vechi al Constanței (fostul Tomis în epoca romană), având în spate Muzeul de Istorie și Arheologie al orașului, se află amplasată statuia celebrului cântăreț al iubirii din toate timpurile: Publius Ovidius Nasso. Monumentul a fost ridicat cu 130 de ani în urmă prin strădania municipalității și este opera celebrului sculptor italian Ettore Ferrari, autor, între altele, și al statuii lui Ion Heliade Rădulescu din fața Universității București sau a monumentului lui Abraham Lincoln din New York, ori a lui Garibaldi, la Rovigo în Italia. O copie a statuii din vechiul Pont Euxin a fost realizată și se găsește din 1925 și la Sulmona (Italia), locul nașterii (43, î.e.n.) bardului. În latină și română, pe soclul statuii stau scrise cuvintele lăsate de poet pietrarilor în Cartea a III-a a *Tristelor*, Elegia a III-a, pentru a fi săpate pe mormântul în care ar fi dorit să i se așeze urna funerară la Roma: „*Sub astă piatră zace OVIDIU, cântărețul/ Iubirilor gingașe, răpus de-al său talent,/ O, tu, ce treci pe-aice, dacă-ai iubit vreodată, Te roagă pentru dânsul: sa-i fie somnul lin*”. Nu a fost să fie! Exilat din anul 8 e.n. la Pontul Euxin de către împăratul Augustus, căruia nu a încetat să-i ceară clemența – cu oarece slugărnicie, din păcate –, poetul cel mai

reprezentativ al secolului de aur al literaturii romane se stinge din viață la câțiva ani după moartea tiranului, însă nici urmașul acestuia, Tiberius, nu revine asupra edictului ale cărei pricini rămân neelucidate complet de două mii de ani. La data la care este surghiunit la Tomis și opera sa interzisă în bibliotecile publice din capitala imperiului, Ovidiu avea 52 de ani, fusese încununat de zece ori cu lauri, cunoscuse din plin gloria, fiind foarte cunoscut la Roma mai ales grație volumului *Ars amandi* (anul 1, e.n.), dar și *Metamorfozelor* (un florilegiu de 250 de legende despre nașterea și devenirea Universului). Plecând de la amănuntul că interdicția care îl viza pe poet survine cam în aceeași perioadă cu exilul Iuliei, nepoata împăratului, și al lui Decius Iulius Silanus, ale cărui legături nelegiuite cu aceasta erau binecunoscute, s-a presupus că dizgrațierea lui Ovidiu, pe fondul decăderii moravurilor la Roma, a fost legată cu fire tainice de acest episod. Din altă perspectivă, istoricii literari par mai curând convinși de faptul că exilul lui Ovidiu, cum el însuși notează sibilinic în câteva rânduri în *Tristele* și *Ponticele*, l-a constituit însăși *Arta iubirii*, un manual în toată regula despre seducție și „dragostea ușoară” din afara amorului legiuit. Stendhal nu făcea cam același lucru vorbind despre iubirea-pasiune în *De l'amour*? Ce e drept, cu vreo două milenii mai târziu! În orice caz, în cea mai înfloritoare perioadă a dezvoltării societății romane, *Arta iubirii*, despre care poetul a pretins că e un joc adresat curtezanelor și îndrăgostiților din clasa de jos, a fost făcută răspunzătoare că a slăbit virtuțile strămoșești, că a inspirat și întreținut la curtea imperială o atmosferă vicioasă, Augustus însuși, prieten intim cu Ovidiu în perioada de glorie a acestuia, fiind bănuț de legături incestuoase cu fiica și nepoata sa. Să părăsim însă acest teritoriu de nisipuri mișcătoare și să-l urmăm pe Ovidiu „la îndepărtate margini de neguros pământ” (*Tristele*, Epistola I), nu înainte însă de a consemna și acuzațiile aduse de Tacitus Liviei Drusilla, soția împăratului, făcută răspunzătoare de îndepărtarea tuturor apropiaților lui Augustus, în unicul scop de a pregăti cabala

aducerii pe scaunul imperial a lui Tiberius, fiul său dintr-o căsătorie anterioară.

Scrise la granița de Est a imperiului, pe țărmul tomitan, în condițiile vitrege ale neodihnei și privațiunilor exilului, *Tristele* au fost gândite pentru a fi trimise lui Augustus ca o solie menită să-i câștige bunăvoința: „Pornește, cârticică, și du-ți solia ta! / Se vor găsi și unii ce te vor judeca, / Se vor găsi și unii ce m-or bârfi mereu, / Că nu te-am scris mai bine, cu tot talentul meu, / Dar prea puțin să-ți pese de judecata lor! / De vei găsi la Roma un drept judecător, / În fața lui te pleacă, răspunde-i la-ntrebări, / Cum te-am creat anume și-n ce împrejurări(...) / Hai, du-te, și pătrunde acum, prin clipa grea, / Și-ncearcă să înlături nefericirea mea, / Și să nu uiți în vreme ce unii te-or citi, / Că doar imperatorul mă poate izbăvi!”.

„Nordul neguros”, dincolo de exagerările recunoscute cu onestitate, dar menite a sensibiliza pe orice potențial **luctulus**, este descris cu o excepțională forță plastică, poetul trăit în mediul citadin al termelor romane fiind mai ales impresionat de iernile ținuturilor barbare: „Zăpezile, pe câmpuri, rămân neîncetat, / Nici soarele nici ploaia nu le topesc vreodată / În loc să se înmoaie la vreme, val cu val, / Se întăresc mai tare la vântul boreal, / Și vin zăpezi, și-adesse abia se ia un rând, / Și se artă altul, văzduhu-ntunecând, / Și ține iarna asta adeseori, doi ani, / și îngroziți se uită barbarii tomitani, / Când vine Acvilonul înspăimântat urlând, / Smulgând acoperișuri și turnuri retezând...”. În asemenea ierni, Istrul (*Danubiul*, *Dunărea*), comparat cu largul Nil, îngheață din mal în mal, dând posibilitatea barbarilor necunoscuți să năvălească și să-i jefuiască pe „liniștiții geți”: „Trec cete peste Istru în groaznic uragan, / Și-i jefuit la sânge sârmanul pământean... / Iar când se-ntorc spre Istru năvălitori sarmați, / Duc vite și duc care și mii de prinși legați”. *Tristele* fixează cu forță, pentru eternitate, înfățișarea virilă, portul și obiceiul băștinașilor de a sparge între dinți la petreceri vinul înghețat din cauza asprimii gerurilor din aceste ținuturi: „Bărbați de pe-aicea, sub gerurile iuți, / Se-mbracă-n piei păroase și-n cioarecii cusuți, / Doar fața li se vede, când trec spre Pont în jos, / Acoperiți de pielea

vestmântului pârșos./ Și trec, cu promoroaca în bărbi, și trec pe rând,
Cu ținuturi de gheață în plete răsunând./ Și să tot vezi bărbații, la
Res chefuri, câteodată/ Spre bărbi săltând ulcioare cu vinul înghețat./ Să-i
vezi, de pragul casei ulcioarele izbind:/ Solidul vin, barbarii îl
sfarmă-n dinți, scrâșnind...”

Înconjurat de „geții nedomoliți” care trăiesc laolaltă, în
disprețul legii, îngrămădiți cu „sciții întunecați” și chiar cu greci care
și-au uitat parțial limba, iar cuvintele pe care le mai știu le pronunță
cu accent grec, auzind în juru-i dor graiul scit și graiul trac, Ovidiu îi
scrie unui prieten la Roma că el însuși a început să uite încetul cu
încetul limba strămoșească, grăind ca un sarmat („O, crede-mă! Mi-i
teamă că-n graiul meu latin/ Am și turnat cuvinte de pe la Euxin”).
În aceeași elegie, a XIV-a din cartea a III-a *Tristelor*, Ovidiu dă glas
unui gând care-l va fi vizitat adesea, și anume că nu e exclus „să
scrie poeme, cândva, în graiul get”! În Epistola a II-a, trimisă lui
Cotta (*Ponticele*, partea a III-a, scrisă, cronologic, după *Tristele*),
Ovidiu își înștiințează prietenul ca și-a făcut printre locuitorii de la
Istru destui prieteni, că înțelege și vorbește sarmata și geta. Nimic
neobișnuit, în fond, pentru un poet de geniu. La moartea lui
Augustus (anul 14 e.n.), zeificat de Senat și așezat în Panteonul
figurilor ilustre, Ovidiu a scris în getă și a trimis la Roma un imn de
slavă închinat memoriei împăratului, un poem despre care există mai
multe referințe în epocă. Poate prima poezie în limba sarmaților,
vechii locuitori ai ținutului cuprins între Istru și Marea Neagră,
Dobrogea dintotdeauna.

Specialiștii secolului de aur al literaturii latine vorbesc și
despre alte lucrări scrise de Ovidiu în limba geților, cum ar fi
Halieutica sau *Ibis*, o disertație despre peștii din Marea Neagră și,
respectiv, o diatribă împotriva unuia dintre mulții dușmani ai
poetului la Roma. Niciuna dintre ele nu s-a păstrat așa cum nu s-a
păstrat nici măcar tragedia *Medeea* una din scrierile de tinerețe la
care Ovidiu se referea cu mândrie. Păcat!

N. B.

Autorul traducerii versurilor citate de noi (respectiv, *Tristele*, Editura
Tineretului, 1957, și *Epistole din exil*, Editura pentru literatură,
Colecția *Biblioteca pentru toți*, 1966) este poetul bucovinean
Eusebiu Camilar, de la a cărui dispariție s-a împlinit recent o
jumătate de secol.

AULUS GELLIUS, filologice și nu numai...

Angajat într-o discuție lejeră, de calinerie și răsfăț, într-un interviu de televiziune recent, unul dintre criticii noștri literari cei mai spumoși (un ironist și *mucalit* sadea; din ngr. *Μουκαλότης*) deplângea cu un aer sever faptul de necrezut că nici până astăzi omenirea nu a descoperit cine este inventatorul *cuiului*... Cum un prieten tocmai mă trimisese în legătură cu originea unui cuvânt la eruditul Aulus Gellius, m-am hotărât să cercetez acolo (*id est* „Noctium Atticarum”) și chestiunea cuiului. La fel de încurcată, vă mărturisesc, ca tâlcul snoavei din celebra povestire populară *Cuiul lui Pepelea* (vai!) din colecția lui Tudor Pamfile! În cele din urmă, deși celebrele *Nopți atice* nu mi-au putut furniza nici ele vreo pistă privind numele născocitorului prețiosului nimic, tot am dat, ca să zic așa, de un fir. În *Cartea a X-a*, capitolul 9, intitulat *Care erau formațiile de front ale armatei romane și prin ce cuvinte erau denumite aceste formații*, Aulus Gellius scrie: 1) „Există termeni militari prin care de obicei sunt numite diferite formații ale armatei pe câmpul de luptă: *frons* (front), *subsidia* (rezervă), *cuneus* (cui), *orbis* (cerc)... etc., etc. 3) (Aceștia) sunt împrumutați de la lucrurile care în mod propriu se numesc astfel și cu care au asemănare formațiile de front ale armatei”. La subsol, însă, autorul *Introducerii* și *Notelor* ce însoțesc singura traducere integrală în românește a *Nopților atice* (Ed. Academiei, 1965), reputatul romanist Iancu Fischer se simte dator să precizeze: „Nu toți termenii înșirați de Gellius sunt la fel de frecvent folosiți; semnificația unora dintre ei e obscură. *Frons* e și partea exterioară a unei fortificații și «front»,

partea avansată a unei unități militare. *Subsidia*, opus lui *frons*, sunt trupele de rezervă și din ariergardă. *Cuneus* e o linie de bătaie în formă de colț; desemnează de asemenea un corp de cavalerie” (vezi op. cit. pag. 250). Jubilând că la început a fost cuiul și abia apoi toată întinsa gamă de zurbe pentru care ne pregătim și ne înarmăm de milenii până în dinți..., aş adăuga, la rândul-mi, dacă mai era nevoie, că un „colț” nu trebuie asimilat întotdeauna cu caninul în formă de cui, eventual, al animalelor carnivore, fiind el adesea doar un fragment dintr-un dinte... Nu vreau să fac aluzie sau să dezvolt aici vreo teorie cu privire la procesul tortuos de păstrare a purității sau nașterii ambiguității sensurilor unor cuvinte latinești în decursul evoluției lor istorice. Destul să subliniez faptul că învățatul „antonian” era un prețuitor al scriitorilor vechi latini și a operei acestora din care cita și lua exemple ori de câte ori se considera chemat să apere puritatea limbii latine. Pentru o asemenea întreprindere de cele mai multe ori recurgea la autori pe care contemporanii săi îi uitaseră cu totul. În capitolul următor, de pildă, al aceleași menționate *cărți X*, Gellius ne oferă, cumva, pe linia semnalată și de I. Fischer (care însă nu e – să ne înțelegem – și cea dominantă!) o fantezistă dar plină de poezie explicație a obiceiului vechilor greci și romani de a purta inelul în degetul imediat după cel mic de la mâna stângă. „Apion spune în cărțile sale intitulate *Egiptiace* – scrie Aulus Gellius, folosindu-se, iată, de prestigiul unui exemplu pe care, în principiu, nu-l putem contesta, fiindcă, din păcate, scrierea lui Apion nu s-a păstrat! – că la disecția corpurilor omenești, care se practica în Egipt și pe care grecii o numeau *anatomie*, s-a descoperit un nerv foarte subțire, care pornește de la degetul despre care am vorbit și ajunge la inima omului. De aceea n-a părut fără rațiune ca să fie împodobit tocmai acel deget care pare a fi în unire și legătură directă cu conducerea inimii” (op. cit., pag. 251). Cu *nota științifică* seacă de secol XX a lui I. Fischer, el însuși un emul tardiv al lui Aulus Gellius, cu ale cărui *Nopți atice* și-a trecut cu brio doctoratul, și anume că: „*Nervii inelarului stâng nu se disting prin nimic de ceilalți nervi ai degetelor*”!